

УДК 372.881.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/32.214493>**Ірина БЕРЕЗНЕВА,***orcid.org/0000-0001-7150-8504**старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) irinasunnyday27@gmail.com*

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ВВНЗ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена визначенню ролі викладача вищого військового закладу у питаннях формування та покращання мотивації до вивчення іноземної мови курсантами. Визначено, що мотивація безпосередньо впливає на процес вивчення іноземної мови. Розглянуто деякі чинники, які формують мотивацію до вивчення англійської мови, здійснено їх аналіз. Зазначено, що вчені по-різному розглядають поняття мотивації та класифікують її, але усі вважають, що саме викладач є впливовим фактором формування та покращання мотивації до вивчення іноземної мови курсантами. Виявлено, що на навчання іноземної мови та формування мотивації до її вивчення впливають такі чинники, як стосунки між курсантами та викладачем у групі, знання предмета викладачем, любов викладача до свого предмета, поглиблення знань, бажання отримати нові знання з предмета, який вивчається, організація пізнавальної діяльності на доступному рівні, різноманітність форм та видів пізнавальної діяльності, доповнення існуючих знань, добрі взаємовідносини між курсантами на заняттях, розширення уявлення курсантів про навколишній світ за допомогою іноземної мови, професійна спрямованість вивчення іноземної мови, відзначення активності курсантів на заняттях за допомогою схвалення, позитивної оцінки тощо, ігрові елементи діяльності, використання сучасних технічних засобів. Окреслено можливі шляхи покращання педагогічного впливу на формування мотивації з метою оптимізації навчання в умовах інтенсивного методу викладання мови. Зазначено, що увага викладача до актуальності та пізнавальної цінності змісту навчальних матеріалів для курсантів має бути обов'язковою і систематичною, а арсенал навчальних матеріалів викладача мови має містити актуальну інформацію з усіх доступних джерел медіапростору. Реалізація принципу інформативності її актуальності під час підбору навчальних матеріалів забезпечить стійкий пізнавальний інтерес курсантів та сприятиме формуванню в них позитивної установки на вивчення англійської мови. Здійснено аналіз мотивації майбутніх офіцерів до оволодіння іноземною мовою. Визначено, що систематична конструктивна співпраця викладача англійської мови з курсантами, вдосконалення організації виховної роботи у вищому військовому навчальному закладі щодо виховання ціннісного ставлення курсантів до вивчення англійської мови стимулюватиме формування стійкої мотивації курсантів до вивчення мови.

Ключові слова: мотивація, спонукальний чинник, внутрішні мотиви, зовнішні мотиви, принцип інформативності, пізнавальна мотивація, комунікативна мотивація, педагогічний вплив.

Irina BEREZNEVA,*orcid.org/0000-0001-7150-8504**Senior Teacher at the Department of Foreign Languages
National Academy of the National Guard of Ukraine
(Kharkiv, Ukraine) irinasunnyday27@gmail.com*

THE ROLE OF HIGHER EDUCATION TEACHER IN SOLVING THE PROBLEM OF MOTIVATION FORMATION WHILE STUDYING A FOREIGN LANGUAGE

The article is devoted to defining the role of a teacher of a higher military institution in the formation and improvement of motivation while learning a foreign language by cadets. It is determined that motivation directly affects the process of learning a foreign language. Some factors that form the motivation to learn English are considered, their analysis is carried out. It is noted that scholars considered the concept of motivation differently and classified it, but all believe that the teacher is an influential factor in the formation and improvement of motivation to learn a foreign language by cadets. It was found that the learning of a foreign language and the formation of motivation to learn it are influenced by such factors as: the relationship between cadets and the teacher in the group; knowledge of the subject by the teacher, the teacher's love for his subject; deepening knowledge; desire to gain new knowledge in the subject being studied; organization of cognitive activity at an accessible level; variety of forms and types of cognitive activity; supplementing existing knowledge; good relations between cadets in the classroom; expanding cadets' understanding of the world around them with the help of a foreign language; professional orientation of learning a foreign language, celebrating the activity of cadets in the classroom with the help of approval, positive assessment, etc., game elements of activity, the use of modern technical means.

Possible ways to improve the pedagogical influence on the formation of motivation in order to optimize learning in an intensive method of language teaching are outlined. It is noted that the teacher's attention to the relevance and cognitive value of the content of educational materials for cadets should be mandatory and systematic. The implementation of the principle of informativeness and relevance in the selection of educational materials will ensure a stable cognitive interest of cadets and contribute to the formation of a positive attitude towards learning English. The analysis of motivation of future officers to master a foreign language is carried out. It is determined that systematic constructive cooperation of an English teacher with cadets, improvement of the organization of educational work in a higher military educational institution on education of cadets' value attitude to learning English will stimulate formation of stable motivation of cadets to learn language.

Key words: motivation, motivating factor, internal motives, external motives, cognitive motivation, communicative motivation, pedagogical influence.

Постановка проблеми. Роль мовної підготовки в загальній системі підготовки Збройних сил та вимоги до неї зростають, зумовлюються поглибленням стратегічного партнерства України з НАТО, її активної участі в міжнародних зусиллях із подолання загроз миру і безпеки у всьому світі і реформою Збройних сил України. Важливе місце відводиться вищим військовим навчальним закладам. Оскільки одним з актуальних завдань є вдосконалення мовної підготовки військових фахівців у вищих навчальних закладах відповідно до стандарту «STANAG6001», перед викладачами стоїть завдання навчити курсантів якісної іноземної мови, використовуючи такі форми, методи і інструменти, які дадуть змогу підвищити ефективність навчального процесу. Але є розуміння, що на процес навчання впливає безліч факторів і умов. Забезпечення високого рівня мотивації курсантів до вивчення іноземної мови, безсумнівно, має велике значення в освітньому процесі, бо воно націлене на подальшу свідому діяльність, веде до накопичення професійних навичок і вмінь, задовольняє прагнення курсантів до самореалізації і особистості.

Аналіз досліджень. У педагогіці мотивація вважається найбільш безперечним і вивченим фактором успішності навчання загалом і вивчення іноземної мови зокрема. Це тригер будь-якої діяльності, будь то робота, спілкування або пізнання. Психологи і педагоги приділяють велику увагу проблемі формування мотивації, оскільки вона забезпечує успішне засвоєння знань і навичок. Роботи В. Г. Асєєва, М. І. Алексеєва, Є. П. Льїна, М. В. Матюхіна, А. К. Маркова, Г. І. Щукіна, В. С. Мерліна, Г. І. Щукіна, М. І. Якобсона та ін. присвячені природі мотивів, зв'язку мотивів із психічними процесами, емоціями та почуттями, індивідуальним особливостям суб'єктів навчання, способів і методів формування мотивів навчальної діяльності.

Такі вчені, як І. Б. Красногорова, В. М. Клачко, П. Я. Козик, Т. І. Левченко, вивчали оптимальні педагогічні умови формування пізнавальних мотивів на різних етапах навчання, мотиваційну

складову частину навчальної діяльності курсантів, засоби її формування. Мотиваційні проблеми є в процесі викладання будь-якого предмета, але особливо гострими вони є щодо іноземної мови, оскільки вивчення цього предмета вимагає від курсанта певної бази і спеціальних комунікативних навичок. Зазвичай це може викликати у курсантів певні труднощі і знижує мотивацію. Тому, якщо розглядати мотивацію як одну з найважливіших рушійних сил у вивченні іноземної мови, варто підкреслити, що мотиви належать до внутрішньої сфери людини і визначаються особистісними внутрішніми мотивами. Звідси всі труднощі з мотивацією ззовні, адже людина зможе вивчити іноземну мову, якщо відчує в цьому потребу, іншими словами, буде мотивована.

Мета статті – визначити роль викладача в рішенні проблеми формування та підвищення мотивації в процесі вивчення іноземної мови курсантами вищих військових навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Управління мотивацією в процесі вивчення іноземної мови – одна з основних проблем методики навчання. Іноземна мова як дисципліна має низку специфічних особливостей, одна з яких – оволодіння іноземною мовою за допомогою навчання вмінню спілкуватися іноземною мовою. У зв'язку з цим перед викладачем стоїть складне завдання – створити в процесі вивчення іноземної мови умови для іншомовного спілкування, які були б максимально наближені до природних умов. Рівень професійно-педагогічного спілкування викладача відіграє важливу роль у процесі навчання. І. А. Вінтер вважає: «<...> розкутість, відсутність страху, радісне ставлення до вчителя, навчання, прагнення до доброзичливого взаєморозуміння в групі – результат обраного вчителем правильного стилю спілкування» (Зимня, 2004: 3). Автор також зазначає, що яким би змістовним і методологічно правильним не був сам освітній процес, він може бути зведений нанівець неадекватним стилем педагогічного спілкування. Л. Д. Столяренко зауважує, що значна частина педагогічних

труднощів пов'язана не стільки з недоліками науково-методичної підготовки вчителів, скільки з деформацією сфери професійно-педагогічного спілкування (Столяренко, 2003: 5).

Дуже часто навіть добре розроблені сучасні методи навчання іноземної мови виявляються неефективними, якщо їх використовувати в навчальному процесі перед курсантами з негативними емоціями на обличчі. Таким чином, курсанти, які вивчають іноземну мову в немовних ВНЗ, як правило, на заняттях знаходяться в поганих психічних станах (стан нудьги або стані тривоги). Наприклад, курсанти, які не зацікавлені у вивченні іноземної мови і далекі від бажання оволодіти іноземною мовою на комунікативно достатньому рівні, нудьгують на заняттях з іноземної мови, а ті, хто боїться помилитися, невпевнений у собі, отримують великий психологічний бар'єр, але при цьому в них ще не пропало бажання оволодіти іноземною мовою.

З. Дорн аналізує феномен мотивації до вивчення іноземної мови з позицій виділення трьох рівнів, які включають низку мотивуючих факторів:

1) рівень мови (суспільство, практична значущість мови, культура);

2) рівень курсанта (впевненість у собі, самооцінка, націленість на результат);

3) рівень освітньої ситуації (вплив викладача, поведінка викладача, стиль навчання, вплив прийомів і методів навчання, а також вплив динаміки групи (Dornyei, 1994: 7). Дослідники Дж. Крукс і Р. Шмідт виділяють у процесі вивчення іноземної мови чотири основних рівня мотивації:

1) мікрорівень;

2) рівень аудиторної роботи;

3) навчальний план;

4) рівень, пов'язаний із зовнішніми факторами.

Вони застосовують принципи «очікуваного результату» і «незалежності» при поясненні теорії мотивації в навчанні (Crookes, 1991: 8). Дж. Келлер виділяє чотири умови для успішної вмотивованої діяльності:

1) інтерес до діяльності і теми;

2) актуальність;

3) очікування успіху і контролю;

4) задоволення (Keller, 1983: 9).

Але система управління формуванням механізмів мотивації вивчення іноземної мови буде неефективною, якщо в навчальному процесі не будуть створені такі педагогічні умови, які б сприяли творчій навчальній діяльності курсантів та реалізації їх особистості. Так, на думку Р. О. Гришкова, реалізація курсантом творчих можливостей

і розвиток особистості можлива тільки за таких психолого-педагогічних умов:

– створення навчально-педагогічних ситуацій, що спонукають курсантів до усвідомлення власної адекватної самооцінки;

– перевага діалогу над монологом у спілкуванні викладача з курсантами;

– створення ситуацій успіху, формування позитивної Я-концепції курсанта;

– технологізація процесу вивчення іноземної мови;

– зміна позиції вчителя щодо курсанта (Гришкова, 2000: 1).

Щоб сформувані та розвинути позитивну навчальну мотивацію, курсанти повинні мати професійне уявлення, чітко визначену і зрозумілу кінцеву мету навчання, розроблену систему навчальної діяльності, яка б одночасно служила умовою формування і розвитку пізнавальних мотивів навчання. І. Б. Красногорова знаходить такі кроки формування позитивної мотивації до вивчення іноземної мови: непрямі (тобто через професійні та комунікативні мотиви) та прямі (засіб стимулювання пошукової діяльності курсантів за мовним матеріалом). На думку О. Дацун, одне із завдань, що стоїть перед викладачем іноземної мови, – «створити психологічно комфортні, ситуативно адекватні умови педагогічного спілкування зі студентами» (Дацун, 2007: 2). Тому дружні стосунки між курсантами в групі і доброзичливі стосунки між викладачем і курсантами є важливими факторами формування мотивації до вивчення іноземної мови. Для досягнення поставленої мети педагог має добре володіти основами психології, педагогіки, аналізувати педагогічні ситуації, тому що від цього залежить формування мотивації та ефективність навчання. І. Б. Красногорова (Красногорова, 1999: 4) у роботах доводить, що активність курсантів на заняттях не має залишатися непоміченою викладачем. Форми заохочення можуть бути різними: усне або письмове схвалення, позитивні оцінки. Багато курсантів вважають, що позитивна оцінка, похвала і доброзичливе ставлення з боку викладачів сприяють стійкому формуванню позитивної мотивації до вивчення іноземної мови. Тому викладачі мають пам'ятати, що активна діяльність курсантів не має бути непоміченою.

Однак варто підкреслити, що зазначення слабого робочого настрою курсантів в аудиторії зауваженнями або засудженням, авторитарний або ліберальний стиль викладача та визнання успіхів однокласниками не справляють істотного впливу на формування мовної мотивації.

Варто визначити, що викладачі іноземних мов мають не тільки добре знати мову, але й мають вміти зв'язати майбутню професію курсантів з іноземною мовою, для цього на парах з іноземної мови необхідно використовувати різноманітні першоджерела, що містять інформацію про щоденне життя військових, здобутки у військовій галузі науки і техніки, відомих військових з усього світу. Курсанти мають інформацію про перспективи володіння англійською мовою від викладачів, вихователів, але тільки невелика частина з них мають змогу відчутти ефективність своїх знань ще до початку офіцерської кар'єри. Лише в деяких курсантів є досвід спілкування англійською мовою з військовими інших країн. У цьому контексті варто зазначити наявність комунікативних мотивів (мотивів афіліації), які провокують постійне бажання спілкуватися, перевіряти отримані знання і навички в практичній реалізації знання іноземної мови. Процес вивчення іноземної мови викликає, на думку більшості науковців, інтерес, який заснований на внутрішніх мотивах, які залежать від факторів навчальної діяльності як такої. Безсумнівно, така ситуація вимагає втручання з боку викладача іноземної мови. Процес навчання має бути спланований так, щоб курсанти протягом навчального року і кожного разу отримували позитивні емоції від навчальної діяльності на заняттях з іноземної мови. Узгодження способів і засобів подачі навчального матеріалу з інтересами, потребами і стилями навчання сприятиме формуванню позитивної мотивації в курсантів. Такі форми освітньої діяльності, що оптимально підібрані, мають творчий характер і стимулюють розумову діяльність учнів, допоможуть посилити всі складники цього мотивуючого фактора – стилі навчання, інтереси, емоції. Зокрема, важливим фактором є роль викладача, який цікаво проводить заняття, дає чіткі пояснення, завжди відповідає на питання. Цей фактор заснований на особистому позитивному сприйнятті курсантів викладача, який проявляє доброзичливість і повагу до своїх учнів, вміє створювати доброзичливу атмосферу в аудиторії, не вдаючись до популістських методів. Навчальний процес – це постійна співпраця викладача і курсанта, яка спрямована на досягнення спільної мети. Уміння викладача – допомогти курсантам стати активними учасниками співпраці. Коли така співпраця відсутня, спілкування стає формальним і має незначний вплив.

Викладачам варто приділяти значну увагу актуальності і пізнавальній цінності обсягу матеріалів для навчання курсантів, це повинно мати носити обов'язковий і систематичний характер. Викорис-

тання принципу інформативності та актуальності при відборі навчальних матеріалів має забезпечити постійний інтерес до пізнання в курсантів та сприятиме формуванню позитивного ставлення до вивчення іноземної мови. На жаль, у курсантів вищих військових навчальних закладів виникають складні ситуації у процесі навчання іноземної мови (невелика кількість аудиторних занять, необхідність поєднання навчального процесу зі службовими завданнями та ускладнення під час виконання самостійних завдань), тому вони призводять до виникнення проблеми формування позитивної мотивації у вивченні іноземної мови. Тому великої значущості набуває максимальної ефективності викладачів під час аудиторних занять. Добір та використання інформативних текстів, великої кількості завдань комунікативної направленості та прийомів постійної роботи з цікавим навчальним матеріалом призводить до постійного стимулювання мовної та пізнавальної активності курсантів, перетворює процес вивчення мови на більш цікавий, різноманітний і живий, а значить, справляє істотний вплив на формування позитивного ставлення до вивчення іноземної мови курсантами.

Ще один важливий фактор – це ставлення до вчителя, тому що воно автоматично переходить у ставлення до дисципліни. Своєю зацікавленістю, яскравістю, своїм інтересом викладач може сформувати позитивну мотивацію до предмета в курсантів. Педагог має бути лідером у навчальному процесі, а значить, має відмінно знати свій предмет, володіти різноманітними організаційними прийомами, використовувати цікавий навчальний матеріал, отримати досконалу психолого-педагогічну підготовку, підтримувати та поділяти інтереси своїх курсантів. Одна з характерних рис викладача іноземної мови – його комунікабельність. Він має багато працювати, щоб розвинути цю рису і розвивати її протягом усього свого життя. Тільки в цьому випадку можна домогтися високих результатів у навчальному процесі. В. Сухомлинський говорить: «Якщо спілкування з багатолюдним колективом приносить вам головний біль, якщо вам краще працювати на самоті або з двома-трьома друзями, ніж поряд із великою групою товаришів, – не вибирайте своєю професією вчительську працю» (Сухомлинський, 2000: 6).

З огляду на стрімкий розвиток усіх галузей військової науки, викладачі англійської мови у вищих військових навчальних закладах мають приділяти особливу увагу підбору навчальних матеріалів, зокрема їх змісту. Використання матеріалів тільки з підручників, інформативність яких рік від року

знижується, не гарантує формування і посилення пізнавальних інтересів курсантів в оволодінні англійською мовою. Різноманіття матеріалів для викладачів іноземних мов має містити актуальну інформацію з усіх джерел, але це вже предмет окремого наукового дослідження.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що викладач відіграє значну роль у вирішенні проблеми формування мотивації до процесу вивчення іноземної мови. Вчені розглядають поняття мотивації по-різному і класифікують її як позитивну та негативну, внутрішню та зовнішню тощо, але всі вважають, що викладач є вагомим фактором у стійкому формуванні та суттєвому підвищенні рівня мотивації до вивчення іноземної мови серед курсантів вищих навчальних закладів. Розглянувши різноманітні підходи та шляхи формування позитивної мотивації до процесу навчання іноземної мови, ми дійшли висновків, що на цей процес справляють вагомий вплив такі фактори, як стосунки кур-

сантів та викладача в групі, рівень володіння мовою викладачем, любов викладача до свого предмета, постійне поповнення рівня знань, бажання здобути стійкі знання з предмета, що вивчається, організація пізнавальної діяльності на достатньому рівні, різноманітність форм і видів пізнавальної діяльності, доброзичлива атмосфера на занятті, розширення розуміння курсантами навколишнього світу з використанням іноземної мови, професійна орієнтація на вивчення іноземної мови, підтримування активності курсантів на занятті через заохочення, позитивне оцінювання, ігрові елементи діяльності, використання сучасних технічних засобів тощо. Також систематична конструктивна співпраця викладача англійської мови з курсантами, вдосконалення системи організації навчальної роботи на заняттях з іноземної мови призводять до формування позитивного ставлення курсантів до вивчення англійської мови, стимулюють стійку мотивацію курсантів до вивчення мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришкова Р. О. Психолого-педагогічні умови особистісно орієнтованого вивчення іноземної мови. *Наук. записки КМА*. Київ, 2000. Т. 18. С. 48.
2. Дацун О. Особистісна спрямованість вчителя як фактор формування позитивної навчальної мотивації учіння. *Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця* : Міжнародна наук.-практ. конф., м. Київ, 22–23 березня 2007 р. Київ, 2007. Т. 1. С. 70–71.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва : Логос, 2004. 384 с.
4. Красногорова І. Б. Формування мотивів учіння курсантів у процесі викладання англійської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 22 с.
5. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. 544 с.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. Вибр. твори в 5 т. Т. 2. Київ, 2000. 421 с.
7. Dornyei Z. Motivation and Motivating in the Foreign Language Classroom. *The Modern Language Journal*. 1994. № 3. P. 273–284.
8. Crookes G. Motivation: Reopening the Research Agenda. *Language Learning*. 1991. № 41. P. 469–512.
9. Keller J. M. Motivational Design of Instruction. *Instructional Design Theories and Models: An Overview of their Current Status*. NJ: Lawrence Erlbaum, 1983. P. 383–434.

REFERENCES

1. Hryshkova R. O. (2000) Psykholoho-pedahohichni umovy osobystisno oriyentovanoho vyvchennia inozemnoi movy [Psychological and pedagogical conditions of personality-oriented study of a foreign language]. *Nauk. zapysky KMA*. Kyiv. T. 18. S. 48. [in Ukrainian].
2. Datsun O. (2007) Osobystisna spryamovanist vchytelia yak faktor formuvannia pozytyvnoi navchalnoi motyvatsii uchinnia [Personal orientation of the teacher as a factor in the formation of positive learning motivation]. *Humanitarni problemy stanovlennia suchasnoho fakhivtsia* : Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 22–23 bereznia 2007 r. Kyiv. T. 1. S. 70–71. [in Ukrainian].
3. Zimnyaya I. A. (2004) Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology]. Moskva : Logos. 384 s.
4. Krasnokolova I. B. (1999) Formuvannia motyviv uchinnia kursantiv u protsesi vykladannia anhliiskoi movy [Formation of motives of cadets' learning in the process of teaching English]: avtoref. dys. ...kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv. 22 s. [in Ukrainian].
5. Stolyarenko L. D. (2003) Pedagogicheskaya psihologiya [Pedagogical psychology]. Rostov-na-Donu : Feniks. 544 s. [in Russian].
6. Sukhomlynskyi V. O. (2000) Sto porad uchyteliv [One hundred tips for teachers]. Vybr. tvory v 5 t. T. 2. Kyiv. 421 s. [in Ukrainian].
7. Dornyei Z. (1994) Motivation and Motivating in the Foreign Language Classroom. *The Modern Language Journal*. № 3. P. 273–284 [in English].
8. Crookes G. (1991) Motivation: Reopening the Research Agenda. *Language Learning*. № 41. P. 469–512 [in English].
9. Keller J. M. (1983) Motivational Design of Instruction. *Instructional Design Theories and Models: An Overview of their Current Status*. NJ: Lawrence Erlbaum. P. 383–434 [in English].